

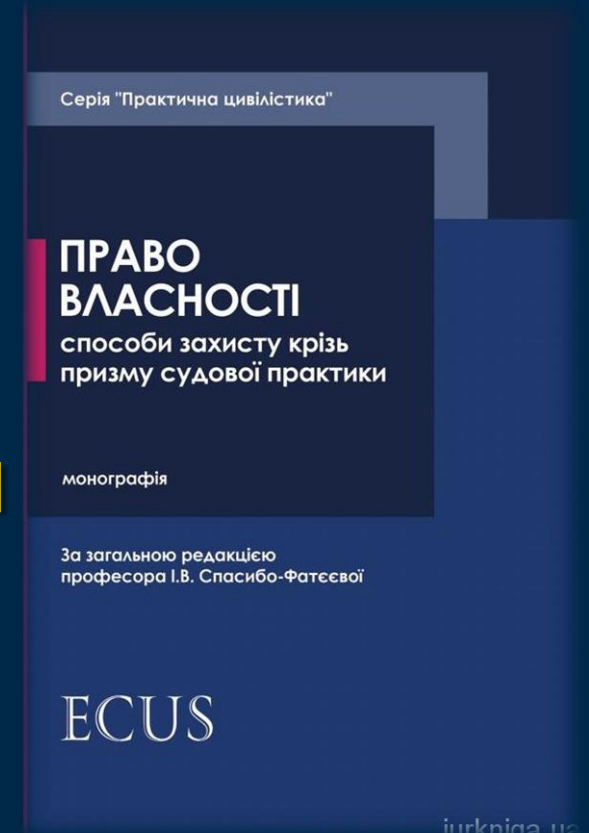

Верховний
Суд

Способи захисту цивільних прав у практиці Верховного Суду (на прикладах висновків Великої Палати за 2023 рік)

Дмитро Гудима –
суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

Доповідь на семінарі для суддів місцевих загальних судів «Практика Верховного Суду щодо актуальних питань правозастосування у цивільному праві»,
НСШУ, 14.06.2024, м. Львів

Чи є ефективним способом захисту вимога...

... про визнання недійсним рішення органу влади про затвердження проекту землеустрою та надання земельної ділянки в оренду після укладення такого договору?

Справа «безмежного» села Мала Скельова

... про визнання недійсним рішення органу влади про затвердження проекту землеустрою та надання земельної ділянки в оренду після укладення такого договору?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Ні.** Вимога про визнання недійсним рішення органу влади, яке виконане на час звернення з позовом шляхом укладення відповідного договору, є неефективним способом захисту прав особи. Це рішення вичерпало дію виконанням, а можливість його скасування не дозволить позивачу ефективно відновити володіння відповідною ділянкою (див. постанови ВП ВС від 21 серпня 2019 року у справі №911/3681/17 (пункт 39) і від 11 лютого 2020 року у справі №922/614/19, від 28 вересня 2022 року у справі №483/448/20) (пункт 8.13).

... про визнання недійсним рішення органу влади про затвердження проекту землеустрою та надання земельної ділянки в оренду після укладення такого договору?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Чому ні?** Визнання недійсним цього рішення не може забезпечити ефективного захисту прав власника, бо такий захист вимагає спростування в судовому порядку законності укладення договору оренди та повернення земельної ділянки або відшкодування шкоди (за наявності підстав). Тому у задоволенні позову про визнання недійсним рішення слід відмовити через неефективність обраного позивачем способу захисту (пункт 8.15).

... про визнання протиправним і скасування рішення про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки?

Справа про договір оренди, якого «не було»

... про визнання протиправним і скасування рішення про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки?

Постанова ВП ВС, 29.11.23, справа №513/879/19 (№ у ЄДРСР 115546305)

- **Ні.** Рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень є підставою для внесення відомостей (записів) про речові права, обтяження речових прав до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; після початку відображення таких відомостей (записів) у цьому реєстрі рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень вичерпують свою дію (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц (пункт 152)) (пункт 55).

... про визнання протиправним і скасування рішення про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки?

Постанова ВП ВС, 29.11.23, справа №513/879/19 (№ у ЄДРСР 115546305)

- **Чому ні?** Належним способом захисту прав орендодавця, який у цих спірних правовідносинах вважає, що зареєстроване право оренди відсутнє, є його вимога до особи, за якою зареєстроване право оренди, про визнання відсутнім права оренди. Відповідно до п.9 ч.1 ст.27 Закону №1952-IV судові рішення про задоволення такої вимоги є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про припинення права оренди відповідача (див. близький за змістом підхід щодо інших правовідносин у постанові Великої Палати Верховного Суду від 19 січня 2021 року у справі № 916/1415/19 (пункт 6.14)) (пункт 55).

... про визнання недійсним договору, на виконання якого передане майно, сплачені кошти?

Справа про перевищення повноважень директором в Аркадії

... про визнання недійсним договору, на виконання якого передане майно, сплачені кошти?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Ні.** Якщо на виконання спірного правочину товариством сплачені кошти або передане інше майно, то задоволення позовної вимоги про визнання оспорюваного правочину недійсним не призводить до ефективного захисту права, бо таке задоволення саме по собі не є підставою для повернення коштів або іншого майна (пункт 154).

... про визнання недійсним договору, на виконання якого передане майно, сплачені кошти?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Чому ні?** Позовна вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним може бути ефективним способом захисту, лише якщо вона поєднується з вимогою про стягнення коштів або про витребування майна з володіння відповідача (зокрема на підставі частини першої статті 216, статті 387, частин першої, третьої статті 1212 Цивільного кодексу України) (пункт 154).

... про вилучення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно записів про право власності іншої особи, ніж позивач?

Справа про перевищення повноважень директором в Аркадії

... про вилучення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно записів про право власності іншої особи, ніж позивач?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Ні.** У постанові ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі №359/3373/16-ц (пункти 152, 153) сформульовані висновки про те, що скасування запису про проведену державну реєстрацію права власності не є належним способом захисту (при цьому ВП ВС вказала на відступлення від протилежного її висновку) (пункт 123).

... про вилучення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно записів про право власності іншої особи, ніж позивач?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Чому ні?** Якщо позивач прагне набути або відновити втрачене володіння нерухомим майном, яке посвідчує державна реєстрація права власності, то застосовуються способи захисту, які призводять до набуття позивачем володіння цим майном, напр.: віндикаційний позов (ст.387 ЦК); позов про примусове виконання обов'язку в натурі (п.5 ч.2 ст.16 ЦК), зокрема про витребування нерухомої речі у продавця, який відмовився передати річ (ч.2 ст.665, ч.1 ст.620 ЦК); позов про повернення нерухомої речі, переданої на виконання недійсного правочину, тобто нікчемного або визнаного судом недійсним оспорюваного правочину (абз.2 ч.1 ст.216, ч.1, п.1 ч.3 ст.1212, ч.1 ст.1213 ЦК); позов про повернення нерухомої речі, переданої на виконання неукладеного правочину, чи в інших випадках набуття нерухомого майна без достатньої правової підстави або на підставі, яка згодом відпала (ч.1 ст.1212, ч.1 ст.1213 ЦК) (пункт 124).

... про вилучення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно записів про право власності іншої особи, ніж позивач?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Чому ні?** Зазначені способи захисту прав опосередковуються вимогами про витребування (повернення, стягнення) нерухомого майна. У випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном введення його у володіння полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно, а функцією державної реєстрації права власності є оголошення належності нерухомого майна певній особі (особам). Рішення суду про витребування з володіння відповідача нерухомого майна саме по собі є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно; такий запис вноситься у разі, якщо право власності на нерухоме майно зареєстроване саме за відповідачем, а не за іншою особою (пункт 125).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Справа «Сичавського куреня»

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Ні.** У справах, за обставинами яких певна особа неправомірно зареєструвала право власності на самочинно побудоване майно, неналежною є як вимога про скасування рішення (запису) про реєстрацію права власності, так і вимога про припинення права власності (пункт 154).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Стаття 376 ЦК України розміщена у главі 27 «Право власності на землю (земельну ділянку)», тобто правовий режим самочинного будівництва пов'язаний з питаннями права власності на землю (пункт 86).
- Знаходження на земельній ділянці одного власника об'єкта нерухомості, належного іншому власнику, істотно обмежує права першого; таке обмеження є безстроковим. Власник ділянки у такому разі не може використовувати її ані для власної забудови, ані іншим чином, не може здати її в оренду будь-кому, крім власника будівлі чи споруди. Тому державна реєстрація об'єкта будівництва на чужій земельній ділянці є фактично реєстрацією обмеження права власника земельної ділянки (пункт 84 постанови Великої Палати Верховного Суду від 19.05.2020 у справі № 916/1608/18) (пункт 87).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Самочинне будівництво нерухомого майна особою, яка не є власником земельної ділянки, слід розглядати як порушення прав власника відповідної ділянки. Але сам по собі факт державної реєстрації права власності на самочинно побудовану будівлю, споруду не є окремим відносно факту самочинного будівництва порушенням прав власника земельної ділянки (пункти 88-89).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Права власника земельної ділянки порушуються фактом самочинного будівництва, а не державної реєстрації права власності на самочинно побудоване майно. Державна реєстрація права власності на самочинно побудовану будівлю, споруду поза встановленим статтею 376 ЦК України порядком за особою, яка таке будівництво здійснила, лише створює додаткові юридичні обмеження до вже існуючих фактичних обмежень (які з'явилися безпосередньо з факту самочинного будівництва) власника земельної ділянки у реалізації ним права власності (пункти 90).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Здійснення самочинного будівництва порушує права власника земельної ділянки, у тому числі у разі відсутності державної реєстрації права власності на самочинно побудоване нерухоме майно. Факт самочинного будівництва змушує власника земельної ділянки діяти з урахуванням того, що на ній є певні об'єкти нерухомості, що обмежує можливості як користування, так і розпорядження земельною ділянкою. Отже, самочинно побудоване нерухоме майно, право власності на яке не зареєстроване за жодною особою, все одно обмежує власника відповідної земельної ділянки в користуванні та розпорядженні такою земельною ділянкою (пункти 90-91).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Визнання права власності у порядку ч.3 або ч.5 ст.376 ЦК України призводить до відновлення стану єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованого на ній нерухомого майна: або особі, яка здійснила самочинне будівництво, надається земельна ділянка у встановленому порядку під уже збудоване майно як обов'язкова умова для визнання права власності на таке майно (ч.3 ст.376 ЦК України); або право власності на самочинно збудоване нерухоме майно визнається за власником земельної ділянки (ч.5 ст.376 ЦК України). Отже, застосування цих положень призводить до вирішення спору між власником земельної ділянки й особою, яка здійснила самочинне будівництво, і, зокрема, захищає права першого (пункти 104-105, 110).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Формулювання положень статті 376 ЦК України виключають можливість існування інших способів легітимізації самочинного будівництва та набуття права власності на таке нерухоме майно, ніж ті, що встановлені цією статтею. Реєстрація права власності на самочинне будівництво за особою, яка його здійснила, у силу ч.2 ст.376 ЦК України не змінює правового режиму такого будівництва як самочинного з метою застосування, зокрема, положень ч.4 цієї статті (пункти 6.31-6.33 постанови від 07.04.2020 у справі № 916/2791/13; пункти 53-56 постанови від 23.06.2020 у справі № 680/214/16-ц; пункт 46 постанови від 20.07.2022 у справі № 923/196/20) (пункти 109).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Реєстрація права власності на самочинно побудоване нерухоме майно за власником земельної ділянки у будь-який інший спосіб, окрім визначеного ст.376 ЦК України (тобто на підставі судового рішення про визнання права власності на самочинно збудоване нерухоме майно за цим власником), також не змінює правовий режим самочинного будівництва. За такої реєстрації власник земельної ділянки не набуде право власності на самочинно побудоване нерухоме майно (пункти 125).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Якщо нерухоме майно є самочинним будівництвом, реєстрація права власності на самочинно побудоване нерухоме майно у будь-який інший спосіб, окрім визначеного статтею 376 ЦК України (тобто на підставі судового рішення про визнання права власності на самочинно збудоване нерухоме майно за особою, яка його побудувала, або за власником земельної ділянки), є такою, що не відповідає вимогам цієї статті. Можливість настання інших наслідків, ніж передбачені ст.376 ЦК України, як у випадку самочинного будівництва, здійсненого власником земельної ділянки, так і у випадку самочинного будівництва, здійсненого іншою особою на чужій земельній ділянці, виключається (пункт 111).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Коли право власності на самочинно побудоване нерухоме майно зареєстровано за певною особою без дотримання визначеного статтею 376 ЦК України порядку, задоволення вимоги про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності на таке майно, або вимоги про скасування державної реєстрації прав, або вимоги про припинення права власності тощо у встановленому законом порядку не вирішить юридичну долю самочинно побудованого майна та не призведе до відновлення стану єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованого на ній нерухомого майна (пункти 112, 152).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Належними вимогами, які може заявити власник земельної ділянки, на якій здійснено (здійснюється) самочинне будівництво, для захисту прав користування та розпорядження такою ділянкою, є вимога про знесення самочинно побудованого нерухомого майна або вимога про визнання права власності на самочинно побудоване майно (пункт 113, 152).
- У випадку задоволення однієї із цих вимог юридична доля самочинно побудованого майна буде вирішена у встановленому законом порядку. Разом із цим буде відновлено стан єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованого на ній нерухомого майна (пункт 139).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Якщо право власності на об'єкт самочинного будівництва зареєстровано в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, то у разі задоволення вимоги про знесення об'єкта самочинного будівництва суд у мотивувальній частині рішення повинен надати належну оцінку законності такої державної реєстрації. Якщо він виснує про незаконність такої реєстрації, це судове рішення є підставою для закриття розділу вказаного реєстру та реєстраційної справи з огляду на положення п.5 ч.1 ст.14 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (розділ державного реєстру та реєстраційна справа закриваються в разі набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовується рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав, на підставі якого відкрито відповідний розділ) (пункти 137-138).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Чому ні?** Оскільки положення ст.376 ЦК України виключають можливість існування інших способів легітимізації самочинного будівництва та набуття права власності на таке майно, ніж ті, що встановлені цією статтею, реєстрація права власності на самочинно побудоване нерухоме майно за власником земельної ділянки у будь-який інший спосіб, окрім визначеного цією статтею (тобто на підставі судового рішення про визнання права власності на самочинно збудоване нерухоме майно за власником земельної ділянки), також не змінює правовий режим самочинного будівництва. За вказаних обставин власник земельної ділянки не набуває право власності на самочинно побудоване нерухоме майно (пункт 152).

... про припинення права власності іншої особи, ніж позивач, на об'єкт самочинного будівництва?

Постанова ВП ВС, 15.11.23, справа №916/1174/22 (№ у ЄДРСР 115377100)

- **Відступ** від висновку КЦС ВС (постанова від 21.12.2022 у справі №263/18985/19) про те, що за відсутності доказів надання відповідачу земельної ділянки для будівництва, відсутності формування земельної ділянки, присвоєння їй поштової адреси, а також доказів реєстрації декларації про готовність об'єкта будівництва, незаконною є державна реєстрація права власності на це майно за відповідачем, що має наслідком скасування такої реєстрації (пункти 150-155).

Nota bene!

Постанова КЦС ВС, 14.02.24, справа №523/8263/20 (№ у ЄДРСР 118258748)

- З огляду на те, що рішення суду щодо демонтажу об'єкта нерухомості має бути виконуваним не лише у добровільному порядку, але й у примусовому (без участі відповідачки, але її коштом), враховуючи мету відповідного позову, формулювання такого рішення у резолютивній частині слід викладати так: *за рахунок відповідачки привести об'єкт за адресою: ..., до попереднього стану шляхом знесення самочинної прибудови до цієї квартири на земельній ділянці, що є власністю територіальної громади (пункт 66).*

... про повернення державі/громаді нерухомого об'єкта культурної спадщини, який не підлягав приватизації, але був відчужений за правочином, а право приватної власності було зареєстроване?

Справа про садибу Терещенків

... про повернення державі/громаді нерухомого об'єкта культурної спадщини, який не підлягав приватизації, але був відчужений за правочином, а право приватної власності було зареєстроване?

Постанова ВП ВС, 12.09.23, справа №910/8413/21 (№ у ЄДРСР 114228694)

- **Так.** Мета позивача спрямована на усунення перешкод власникові (територіальній громаді), який не втратив і не міг втратити володіння специфічним об'єктом цивільних відносин (об'єктом культурної спадщини, приватизація якого була забороненою), у користуванні та розпорядженні цим майном шляхом його повернення від відповідача. Тому вимогу про зобов'язання повернути відповідний об'єкт слід розглядати за правилами негативного позову (пункти 237-239).

... про повернення державі/громаді нерухомого об'єкта культурної спадщини, який не підлягав приватизації, але був відчужений за правочином, а право приватної власності було зареєстроване?

Постанова ВП ВС, 12.09.23, справа №910/8413/21 (№ у ЄДРСР 114228694)

- **Чому так?** За чинного на час укладення договору правового регулювання право приватної власності на цей об'єкт за жодних умов не могло виникнути у відповідача. Тому останній не міг заволодіти таким майном. У цьому разі державна реєстрація права приватної власності на нього не є доказом переходу володіння цим майном. Оскільки, незважаючи на державну реєстрацію права приватної власності на об'єкт, володіння останнім власник не втратив, немає підстав для застосування віндикаційного позову (пункт 236).

Чи можна задовольнити вимогу...

... про визнання недійсним договору оренди землі через те, що орендна плата визначена без застосування НГО, якої немає внаслідок відсутності затверджених меж населеного пункту?

Справа «безмежного» села Мала Скельова

... про визнання недійсним договору оренди землі через те, що орендна плата визначена без застосування НГО, якої немає внаслідок відсутності затверджених меж населеного пункту?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Ні.** Задоволення такого позову матиме негативні наслідки як для органу місцевого самоврядування, який діє як власник, так і для орендаря. Власник унаслідок неналежних дій інших органів позбавляється одного з повноважень (можливостей передати майно у користування до визначення меж населеного пункту та отримувати хоча б мінімальний дохід за землекористування, передбачений у п.288.5 ст.288 ПК України). А землекористувач обмежується у праві використання ділянки відповідно до її цільового призначення за договором та у можливості ведення підприємницької діяльності (пункт 8.53).

... про визнання недійсним договору оренди землі через те, що орендна плата визначена без застосування НГО, якої немає внаслідок відсутності затверджених меж населеного пункту?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Чому ні?** Закон допускає передання власником в оренду земельної ділянки у випадку неможливості проведення НГО за об'єктивних обставин і визначає можливість розрахунку річного платежу орендної плати на підставі абз.3 підпункту 288.5.1 п.288.5 ст.288 ПК України. Це виняток із загального правила для випадку неможливості визначення НГО певної ділянки. Повноваження власника щодо вільного користування землею не можна обмежувати внаслідок неможливості проведення власником чи орендарем її НГО з об'єктивних причин (пункт 8.26).

... про визнання недійсним договору оренди землі через те, що орендна плата визначена без застосування НГО, якої немає внаслідок відсутності затверджених меж населеного пункту?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Чому ні?** Місцева рада не позбавляється права власності на земельну ділянку на території відповідного населеного пункту, якщо його межі не були належно визначені. Рада не може обмежуватися у переданні в користування належній територіальній громаді земельної ділянки, розташованої на її території, якщо ця ділянка визначена за кадастровим номером (набула статусу об'єкта майнових прав) і відсутній спір із суміжними землекористувачами щодо меж такої ділянки (пункт 8.32).

... про визнання недійсним договору оренди землі через те, що орендна плата визначена без застосування НГО, якої немає внаслідок відсутності затверджених меж населеного пункту?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Чому ні?** На орендаря не можна покласти тягар відповідальності за невчинення радами дій із визначення меж населеного пункту, на території якого розташована земельна ділянка. Невчинення радою дій щодо затвердження меж населеного пункту не позбавляє її права комунальної власності на відповідну ділянку та не заперечує можливості використання останньої, зокрема передання у користування іншим особам. У випадку такого передання рада може втратити частину потенційного доходу, якщо визначена без НГО плата за землю буде нижчою, ніж орендна плата, визначена із застосуванням такої оцінки (пункт 8.36).

... про визнання недійсним договору оренди землі через те, що орендна плата визначена без застосування НГО, якої немає внаслідок відсутності затверджених меж населеного пункту?

Постанова ВП ВС, 05.07.23, справа №912/2797/21 (№ у ЄДРСР 112664880)

- **Чому ні?** Задоволення позову призвело до недотримання критеріїв сумісності заходу втручання у право на мирне володіння майном та порушило справедливий баланс між інтересами держави, пов'язаними з цим втручанням, та інтересами особи, яка зазнала такого втручання (пункт 8.54).

... про визнання директора товариства звільненим за власним бажанням з цієї посади після спливу двох тижнів з моменту подання відповідної заяви?

Справа директора ТОВ, який «не міг» звільнитися з роботи

... про визнання директора товариства звільненим за власним бажанням з цієї посади після спливу двох тижнів з моменту подання відповідної заяви?

Постанова ВП ВС, 06.09.23, справа №127/27466/20 (№ у ЄДРСР 113430105)

- **Ні.** Директор для припинення його повноважень як одноосібного виконавчого органу за своєю ініціативою мав скликати загальні збори учасників товариства (п.1 ч.1, ч.7 ст.31 Закону №2275-VIII) з включенням до порядку денного питання про припинення своїх повноважень шляхом обрання нового директора або тимчасового виконувача його обов'язків (ч.13 ст.39 Закону №2275-VIII), оскільки вирішення цього питання належить до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства (ч.1 ст.99 ЦК України, п.7 ч.2 ст.30 Закону №2275-VIII) (пункт 8.31).

... про визнання директора товариства звільненим за власним бажанням з цієї посади після спливу двох тижнів з моменту подання відповідної заяви?

Постанова ВП ВС, 06.09.23, справа №127/27466/20 (№ у ЄДРСР 113430105)

- **Чому ні?** Директор мав дотримати вимог ст.32 Закону №2275-VIII та Статуту щодо порядку скликання загальних зборів учасників товариства, зокрема: не пізніше, ніж за 30 днів до початку зборів шляхом надсилання поштовим відправленням з описом вкладення повідомити кожного з учасників товариства про порядок денний, дату, час і місце їх проведення, а також надати учасникам можливість ознайомитися з документами та інформацією, необхідними для розгляду питань порядку денного, і забезпечити належні умови для ознайомлення з такими документами та інформацією за місцезнаходженням товариства у робочий час (пункт 8.31).

... про визнання директора товариства звільненим за власним бажанням з цієї посади після спливу двох тижнів з моменту подання відповідної заяви?

Постанова ВП ВС, 06.09.23, справа №127/27466/20 (№ у ЄДРСР 113430105)

- **Чому ні?** Недотримання визначеного Законом №2275-VIII та Статутом порядку скликання загальних зборів учасників товариства не дає підстав для висновку про те, що права позивача були порушені внаслідок позбавлення його можливості з незалежних від нього причин припинити свої повноваження як директора товариства (пункт 8.33).

Чи має право...

... єдиний власник товариства на позов про визнання недійсним договору, який директор уклав з перевищенням повноважень?

Справа про перевищення повноважень директором в Аркадії

... ЄДИНИЙ ВЛАСНИК ТОВАРИСТВА НА ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ДОГОВОРУ, ЯКИЙ ДИРЕКТОР УКЛАВ З ПЕРЕВИЩЕННЯМ ПОВНОВАЖЕНЬ?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Ні.** Належним заявником є той, хто звертається за захистом саме свого права. Отже, належним позивачем у подібних справах є юридична особа, права якої порушено, а не її учасник (пункт 71, 74). Допускається проникнення за «корпоративну завісу» та звернення учасників товариства з позовом в інтересах самого товариства, але за виняткових обставин: відкриття ліквідаційної процедури та визнання боржника банкрутом або запровадження тимчасової адміністрації чи оголошення про ліквідацію банку (пункти 90-91).

... ЄДИНИЙ ВЛАСНИК ТОВАРИСТВА НА ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ДОГОВОРУ, ЯКИЙ ДИРЕКТОР УКЛАВ З ПЕРЕВИЩЕННЯМ ПОВНОВАЖЕНЬ?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Чому ні?** Повноваження органу управління товариства (на надання згоди на вчинення правочину), який діє від імені товариства, не можна ототожнювати з корпоративними правами учасників, які за загальним правилом діяти від імені товариства не мають права. Укладення виконавчим органом товариства договору з іншою особою без передбаченої статутом згоди вищого органу цього товариства може свідчити про порушення прав та інтересів самого товариства у його відносинах з іншою особою – стороною договору, а не корпоративних прав його учасника (пункти 67-68).

... ЄДИНИЙ ВЛАСНИК ТОВАРИСТВА НА ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ДОГОВОРУ, ЯКИЙ ДИРЕКТОР УКЛАВ З ПЕРЕВИЩЕННЯМ ПОВНОВАЖЕНЬ?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Чому ні?** Оскільки товариство та його учасники є різними суб'єктами права, кожний з яких має власне відокремлене майно, то виведення майна з товариства без справедливої компенсації, позбавлення його ліквідних активів, ринкових можливостей, погіршення його майнового чи фінансового стану, безпідставне взяття на себе зобов'язань чи іншого майнового тягаря спричиняє негативні наслідки саме для товариства, а не для його учасників. Із цих же причин учасник товариства та товариство не можуть мати права на позов (у матеріальному значенні) з одним і тим самим предметом (пункт 161).

... ЄДИНИЙ ВЛАСНИК ТОВАРИСТВА НА ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ДОГОВОРУ, ЯКИЙ ДИРЕКТОР УКЛАВ З ПЕРЕВИЩЕННЯМ ПОВНОВАЖЕНЬ?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **Чому ні?** Тому в цих випадках звернення учасника товариства з позовом від власного імені не допускається. За протилежного підходу було б можливим ініціювання різних судових процесів щодо одного і того ж предмета, зокрема з метою поставити учасником товариства (або товариством) під сумнів остаточність та правову визначеність постановленого в межах справи за участю товариства (або його учасника) судового рішення, яким вирішений спір (постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 липня 2020 року у справі №910/10647/18 (пункт 7.48) (пункт 161)).

... єдиний власник товариства на позов про визнання недійсним договору, який директор уклав з перевищенням повноважень?

Постанова ВП ВС, 01.03.23, справа №522/22473/15-ц (№ у ЄДРСР 110231822)

- **P.S.** Майновий стан товариства не є байдужим для його учасників. Так, від такого стану може залежати як вартість частки учасника товариства, так і можливість прийняття товариством рішення про виплату учасникам дивідендів у тому чи іншому розмірі. Таким чином, хоча порушення прав товариства не є порушенням прав чи прямого (безпосереднього) інтересу учасника, але учасник може мати похідний інтерес у захисті прав товариства. Такий інтерес задовольняється через різні правові інститути. Зокрема, через так званий похідний позов (ч.1 ст.54 ГПК України). За ним учасник, член, акціонер набуває статусу процесуального представника юридичної особи, якій завдані збитки, але не має власного права на позов (у матеріальному значенні) до порушника (пункт 162-167).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Справа про відшкодування державою вартості «мобілізованого» майна

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Ні.** позивачка просила стягнути компенсацію повної вартості будинку, предметів побуту і майна, що знаходиться в будинку, та земельної ділянки, які їй належать на праві власності. Вважала, що АТО на подолання збройної агресії РФ в Україні є надзвичайною ситуацією, а тому позивачка має право на компенсацію «примусово мобілізованого (відчуженого) майна» (пункт 6.50).
- В Україні діє законодавство, яке передбачає компенсацію громадянам за примусово відчужене (мобілізоване) у них майно. Отримати її можливо за умов та у порядку, визначених нормативними актами (пункти 6.51).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Немає жодних доказів того, що майно позивачки, власницею якого вона залишається та за місцезнаходженням якого вона не перебуває, було мобілізованим, як і немає доказів того, що саме держава Україна завдала позивачці шкоду шляхом пошкодження чи знищення її майна (пункт 6.51).
- В Україні діє законодавство, яке передбачає компенсацію громадянам за примусово відчужене (мобілізоване) у них майно. Отримати її можливо за умов та у порядку, визначених нормативними актами (пункти 6.51).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Позивачка визнала, що була вимушена покинути будинок через обстріли. Однак наведена у позовній заяві інформація щодо завдання їй шкоди з боку саме України не знайшла підтвердження належними та допустимими доказами (пункти 6.52).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Інформація позивачки про те, що вона втратила можливість як володіти, так і користуватися будинком та земельною ділянкою є недостовірною (пункти 6.53).
- Згідно з тими відомостями з державного реєстру, які дослідили суди попередніх інстанцій, позивачка була та є власницею будинку і земельної ділянки. Отже, ці об'єкти не вибували з її володіння. Також немає юридичних і фактичних підстав стверджувати про те, що право власності на вказане майно внаслідок його реквізиції перейшло до держави.

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Щодо неможливості користуватися будинком, то позивачка не довела, що втратила цю можливість саме внаслідок самовільного зайняття будинку військовослужбовцями ЗСУ, а не внаслідок, наприклад, обстрілів із боку збройних формувань, підтримуваних РФ, що зумовили переїзд позивачки разом із родиною.
- Суд враховує як відсутність доказів того, що позивачка не знала про зайняття її будинку і земельної ділянки військовослужбовцями ЗСУ, доки не довідалася про це від сусідів, так і відсутність доказів того, що з моменту переїзду позивачки із родиною до моменту зайняття тих будинку та земельної ділянки військовослужбовцями ЗСУ вказаним майном ніхто інший не користувався (пункт 6.54).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Лише тимчасового перебування у будинку та на земельній ділянці позивачки військовослужбовців ЗСУ і їхнього майна недостатньо для того, щоби кваліфікувати таке перебування саме як примусове відчуження (реквізицію) Україною цих будинку та земельної ділянки. В іншому разі будь-яке покинуте власниками на тимчасово окупованих територіях України чи територіях активних бойових дій приватне майно, яким якийсь час користувалися збройні формування будь-кого із учасників воєнного конфлікту (України чи російської федерації як держави-агресора), слід було би вважати примусово відчуженим державою, на території якої воно знаходиться, тобто Україною. Проте такий підхід і покладення на Україну обов'язку відшкодувати (компенсувати) всю вартість цього майна (навіть у випадку його повного чи часткового збереження) не узгоджується ні з принципом відповідальності держави-агресора за шкоду, зумовлену агресією проти України, ні із загальними засадами відповідальності держави за завдану нею шкоду (пункт 6.55).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Тимчасове знаходження військовослужбовців ЗСУ і їхнього майна у будинку та на земельній ділянці позивачки не є безумовним доказом того, що відповідні об'єкти зазнали негативних змін саме внаслідок такого тимчасового знаходження військовослужбовців ЗСУ і їхнього майна (пункт 6.56).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Позивачка не стверджувала про те, що її майно повністю знищене та не підлягає відновленню. Тому Велика Палата Верховного Суду зауважує, що завдання шкоди майну має зумовлювати її відшкодування суб'єктом, який цю шкоду завдав (зокрема державою), але не у розмірі вартості всього майна за умови його збереження. Позивачка ж розмір такої шкоди не обґрунтовувала, а наполягала на необхідності стягнення саме з України повної вартості майна як мобілізованого (пункт 6.57).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Україна в інтересах самої позивачки з метою збереження її життя та здоров'я повідомляла останню про те, що будинок розташований дуже близько до лінії розмежування між сторонами воєнного конфлікту. І хоча територію місцезнаходження цього майна контролювали військовослужбовці ЗСУ, проте ризики для перебування там цивільного населення, зокрема і позивачки, були високими. Це зумовлювало обмеження її доступу до відповідного майна з боку України. Однак немає підстав вважати, що таке обмеження з огляду на обставини справи та наявні у справі докази було тотожним примусовому відчуженню (реквізицією) Україною відповідного будинку та земельної ділянки чи повній втраті контролю позивачкою за цим майном (пункт 6.59).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** На відміну від обставин справи «Лоїзиду проти Туреччини» позивачка виявила бажання переселитися у інший регіон України, а заходи, які вжила Україна для забезпечення збереження життя та здоров'я позивачки, не можна розглядати як такі, що подібні з тими, яких зазнала заявниця Лоїзиду від дій турецької влади (пункт 6.62).
- Позивачка не довела наявності у неї права на стягнення з держави відшкодування вартості покинутого нею майна. Питання про те, чи порушує її право на таке стягнення запроваджене державою правове регулювання, могло би бути предметом судової оцінки за умови доведення наявності відповідного права. Однак за обставин цієї справи стягнення з України під час воєнного стану коштів, на які претендує позивачка, ця держава їй законодавчо не гарантувала (пункт 6.63).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Навіть якщо припустити, що у неї було би таке право, то для його реалізації визначений спеціальний порядок. І за наявності відповідного права компенсація за примусово відчужене майно громадян на користь держави, зокрема ЗСУ, відбувається за рахунок коштів державного бюджету з наступним повним відшкодуванням вартості цього майна в умовах правового режиму воєнного стану – протягом п'яти наступних бюджетних періодів після скасування цього режиму, а в умовах правового режиму надзвичайного стану – протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування такого режиму (ст.10 Закону «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», ч.1 ст. 22 Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію») (пункт 6.64).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на компенсацію за судовим рішенням повної вартості цього майна державою під час воєнного стану?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Позивачка фактично ставить питання про нібито наявність у неї права на обов'язковий викуп Україною її будинку та земельної ділянки, які вона покинула, переїхавши разом із родиною під загрозою обстрілів до іншого регіону, якщо цим майном тимчасово користувалися військовослужбовці ЗСУ, які звільняли м. Красногорівку та забезпечували його безпеку від повторної окупації державою-агресором. Жоден нормативний акт не встановлює в Україні такого права. Про те, чи мали би місце обставини, за яких виник конфлікт, якби не агресивні дії щодо України, позивачка замовчує. Суду невідомо, чи претендує вона на відшкодування (компенсацію) російською федерацією тієї самої шкоди, завданої збройною агресією проти України (пункт 6.65).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на відшкодування Україною внаслідок цього зайняття моральної шкоди?

Справа про відшкодування державою вартості «мобілізованого» майна

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на відшкодування Україною внаслідок цього зайняття моральної шкоди?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Ні.** Непереконливими є доводи про те, що позивачка зазнала моральної шкоди, бо не може повернутися до її будинку саме внаслідок його зайняття військовослужбовцями ЗСУ, а не внаслідок тієї зумовленої агресією російської федерації небезпеки, через яку позивачка з родиною змінила місце проживання (стала на облік як внутрішньо переміщена особа), і наявність цієї небезпеки підтвердила Україна шляхом надання позивачці відповідної інформації (пункт 6.66).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на відшкодування Україною внаслідок цього зайняття моральної шкоди?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Немає жодних підстав вважати, що страждання та захворювання стали наслідком саме тимчасового перебування у будинку та на земельній ділянці позивачки військовослужбовців ЗСУ. Крім того, позивачка визнає, що змінила її спосіб життя та місце проживання до того, як в її будинку та на земельній ділянці тимчасово розмістилися ці військовослужбовці з їхнім майном (пункт 6.67).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на відшкодування Україною внаслідок цього зайняття моральної шкоди?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Твердження позивачки про те, що моральних страждань їй завдає байдужість України та відмова у виплаті їй компенсації за майно на підставі звернень, слід оцінювати критично, зокрема з огляду на правове регулювання такої компенсації та бажання отримати її не у встановленому чинним законодавством порядку, а шляхом ухвалення судом відповідного рішення. Так само критично треба оцінювати скарги позивачки на моральні страждання від трансляції по телебаченню та в мережі інтернет сюжету, в якому вона бачила її будинок і військовослужбовців та їхнє майно на відповідній території (пункт 6.68).

... власник нерухомості, яку зайняли ЗСУ, на відшкодування Україною внаслідок цього зайняття моральної шкоди?

Постанова ВП ВС, 13.09.23, справа №757/64569/16-ц (№ у ЄДРСР 114203267)

- **Чому ні?** Саме по собі тимчасове використання військовослужбовцями ЗСУ майна позивачки, підпорядковане виконанню як Збройними Силами України, так і позивачкою як громадянкою України конституційних обов'язків (статті 17, 65 Конституції України), не може бути діянням, яким позивачці завдана моральна шкода. За іншого підходу виконання конституційного обов'язку (частина перша статті 65 Конституції України) кожним громадянином зумовлювало б завдання йому моральної шкоди, що не відповідає суті виконання цього обов'язку (пункт 6.69).

Дякую за увагу!

- Верховний Суд,
вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
- <http://supreme.court.gov.ua>,
- dmytro.hudyma@gmail.com,
- www.facebook.com/dmytro.hudyma